

Голові разової спеціалізованої вченої ради
у Державному університеті «Київській авіаційний інститут»
Доктору юридичних наук, професору
Бабіну Борису Володимировичу

Відгук

опонента

на дисертацію Пашинної Лілії Василівни та тему «Міжнародно-правовий захист прав людини в умовах збройного конфлікту» поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 Міжнародне право галузі знань 29 «Міжнародні відносини»

Актуальність теми дослідження. Людина є основною жертвою війни, людина найбільше страждає і потерпає від воєн, люди починають війни і завершують їх з клятвою, якої ніколи не дотримуються – ніколи не починати нових. Історія людства – це історія воєн. Водночас, людей давно турбує й інше питання – доля людини в війні, спочатку це питання існувало як етичне, а відносно недавно постало як питання й юридичне. Перші основоположні міжнародно-правові договори з гуманітарного права межі 19 і 20 століть, а згодом і всі наступні, не могли оминати питання захисту жертв війни. З утвердженням в міжнародно-правовій цінності прав людини по-новому почали оцінювати і питання захисту прав людини в умовах збройного конфлікту: універсальна цінність прав людини не може бути обмеженою лише мирним часом. Тому дослідження міжнародно-правового захисту прав людини в умовах збройного конфлікту стають все більш потужними та всеосяжними, зростає розуміння ролі вчень про права людини для розвитку міжнародного гуманітарного права, що знаходить підтвердження й в міжнародній судовій практиці. Тема набула в світі надзвичайної актуальності, а те, що такі наукові розвідки проводять в Україні свідчить про перебування наших наукових шкіл в найсучасніших світових трендах.

Тема дисертації Пашинної Лілії Василівни беззаперечно є актуальною, а здійснене дослідження підтверджує важливість обраної теми для розвитку науки міжнародного права.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення дисертації Пашинної Лілії Василівни є обґрунтованими, а сформульовані висновки і рекомендації отримані самостійно, є логічними й закономірними. Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність насамперед забезпечена: досконалим вирішенням здобувачем поставлених завдань, що сприяло досягненню поставленої мети дослідження та чіткою відповідністю визначеній меті структурно-логічної схеми дослідження: усі розділи чи підрозділи дисертаційної роботи є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими; використана широка джерельна база за темою проведеного дослідження (міжнародно-правові акти, рішення міжнародних судових установ, доктринальні джерела), загалом 409 посилань; результати дослідження були обговорені на науково-практичних конференціях.

Мета дисертаційної роботи полягає в тому, щоб на підставі системного аналізу наукових і нормативних джерел та матеріалів судової практики дослідити правові механізми міжнародного захисту прав людини в умовах збройного конфлікту, із врахуванням взаємодії норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права у сфері прав людини. Аналіз наданого для відгуку тексту дисертації засвідчує високий рівень наукових узагальнень, логічність та послідовність у досягненні поставленої мети.

Авторкою вірно визначено **об'єкт дослідження**, а саме – правовідносини, що виникають у процесі функціонування міжнародних і національних механізмів захисту прав людини в умовах збройних конфліктів.

Відповідно до об'єкту та предмету дослідження в дисертації **вирішено наступні завдання**: дослідити джерела міжнародного та національного права, а також методологічні підходи до вивчення прав людини у підчас збройного

конфлікту; уточнити і систематизувати ключові поняття дослідження, зокрема у площині співвідношення міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини; дослідити еволюцію становлення правового захисту людини в умовах війни, від перших міжнародних домовленостей до сучасних глобальних механізмів; надати правову характеристику міжнародних договорів з гуманітарного права, таких як Женевські конвенції та додаткові протоколи до неї, з точки зору їх значення для регулювання поведінки сторін у конфлікті; дослідити трансформації міжнародного правового статусу особи як суб'єкта, який має права та обов'язки в умовах збройного конфлікту; з'ясувати роль ключових міжнародних інституцій у сфері захисту прав людини під час збройних конфліктів, із зосередженням уваги на їхніх механізмах, повноваженнях та практичній ефективності; з'ясувати історичний вплив найбільших збройних конфліктів ХХ століття на формування сучасної концепції міжнародного правозахисного режиму; систематизувати наукові підходи до класифікації видів збройних конфліктів та визначення юридично значущих ознак їх розмежування; виокремити правозастосовні проблеми, що виникають у контексті втілення міжнародно-правових норм у внутрішню правову систему держави під час воєнного стану; розробити практичні рекомендації щодо удосконалення нормативних та інституційних механізмів захисту прав людини як на міжнародному, так і на національному рівні.

Достовірність та новизна наукових положень, висновків і рекомендацій дисертантки підтверджено апробацією в наукових працях, які опубліковані в наукових фахових виданнях України, та обговореннями на міжнародних науково-практичних конференціях. Аналіз змісту дисертації дає підстави для висновку, що визначена в ній мета успішно досягнута, а окреслені завдання виконані. Це знайшло відображення в основних положеннях дисертації, які сформульовані авторкою особисто і характеризуються необхідним рівнем наукової новизни. Характеризуючи наукову новизну наданої роботи, варто зауважити, що в дисертації здійснено комплексне

дослідження міжнародно-правових механізмів захисту прав людини в умовах збройного конфлікту, а також з'ясовано особливості взаємодії міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини. У роботі сформульовано низку положень, що уточнюють зміст правових категорій, механізмів та інституцій, які функціонують у контексті збройних конфліктів, і запропоновано обґрунтовані підходи до удосконалення нормативного регулювання в цій сфері.

Результати дослідження конкретизовано в науково-теоретичних положеннях та узагальненнях. Сформульовано низку рекомендацій і висновків, зокрема, у роботі запропоновано цілісне бачення правового режиму захисту прав людини в умовах збройного конфлікту як комплексного міжгалузевого явища, що поєднує норми гуманітарного права та міжнародного права прав людини; сформульовано науковий підхід до оцінки ефективності застосування міжнародно-правових норм у конкретних конфліктних ситуаціях, із врахуванням діяльності таких органів, як МКЧХ, ЄСПЛ та МКС; систематизовано типові порушення прав людини в умовах збройного конфлікту з врахуванням новітніх практик, зокрема, що мали місце в умовах агресивної війни росії проти України; визначено особливості правового статусу фізичної особи як об'єкта міжнародного захисту в умовах збройного конфлікту, з урахуванням сучасного розвитку інституту міжнародної кримінальної відповідальності. На мою думку, заслуговують особливої уваги положення та висновки дисертації, що присвячені дослідженню ролі міжнародних інституцій у процесі моніторингу й оцінки дотримання прав людини під час збройних конфліктів, з урахуванням сучасної практики Ради Європи, ООН та МКС. Це надзвичайно важлива частина дослідження, що демонструє потенціал міжнародних організацій, як його позитиви, так і негативи. Саме перехід від політичних характеристик, до правових оцінок за результатами такого міжнародного моніторингу, представляє особливу цінність цього дослідження.

Дисертаційна робота містить низку й інших цікавих та обґрунтованих висновків та пропозицій.

Загалом ступінь наукової новизни дисертації, обґрунтованість наведених положень, висновків та рекомендацій відповідає вимогам до наукових досліджень на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 «Міжнародне право».

Повнота викладу результатів дослідження у наукових публікаціях. Основні положення дисертації викладено в 3 наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, у 2 тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях. Тож дисертація пройшла належну апробацію і є самостійною науковою працею, що має завершений характер.

Дотримання академічної доброчесності, відповідність анотації основним положенням дисертації. Дисертація Пашинної Лілії Василівни містить посилання на використані автором джерела та літературу відповідно до чинного законодавства щодо авторських прав та академічної доброчесності. Усі випадки використання ідей, результатів і цитування інших авторів мають посилання на відповідні джерела, оформлені у належний спосіб. Аналіз змісту дисертації та наукових публікацій, зарахованих за темою дисертації, свідчить, що вимоги щодо академічної доброчесності дисертанткою дотримані. Порушення академічної доброчесності не виявлено.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 257 сторінок. Структура дисертації побудована логічно і сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань. Анотація дисертації відповідає встановленим вимогам та є узагальненим коротким викладом її основного змісту, містить основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни та практичного значення, дає повне уявлення про наукову роботу.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи дисертацію Пашинної Лілії Василівни, її актуальність,

наукову новизну, обґрунтованість та аргументованість її результатів, а також можливість використання пропозицій і рекомендацій дисертантки, варто зауважити, що окремі положення дослідження є дискусійними або ж недостатньо чітко сформульованими. Зазначене обумовлює необхідність висловлення таких зауважень:

1. На сторінці 18 дисертантка вживає термін «правозахисне право». Можна уявити, що мова іде про міжнародне право прав людини, однак такий шлях в з'ясуванні запропонованої термінології вочевидь не можна вважати правильним. З іншого боку, наявність в міжнародно-правовій науці сталої термінології наразі навряд чи потребує її заміни.

2. Дисертантка вдається в роботі до з'ясування поняття «гібридний збройний конфлікт» (стор. 62 і далі, 140 і далі). На мою думку, дисертанта піддалася тут впливу політичних оцінок, що не завжди слідують в руслі Резолюції ГА ООН 3314 «Визначення агресії» та міжнародній практиці кваліфікації актів держави, як таких, що є вчиненням агресії.

Позиція юриста має вести не до політичного розмивання юридичної термінології, а до її зміцнення. Звісно, держави часом намагаються знизити рівень напруги та наче «не помічати» акту агресії, намагаються погасити конфлікт дипломатичним шляхом, не надаючи йому належних правових оцінок. Наприклад, російське походження так званих «зелених чоловічків» в Криму не викликало сумнівів, але сподівання на ефективність дипломатичних каналів стримування завадила багатьом державам надати подіям своєчасну юридичну оцінку. Але це не перетворює конфлікт на «гібридний».

Термін «гібридний» можливий лише для конфліктів змішаного типу (міжнародний / неміжнародний), але і в цьому випадку варто бути надто обережним, щоб не замовчати факт зовнішнього втручання під виглядом повстанських сил. На цей випадок Резолюція «Визначення агресії» знову-таки містить положення про різновид збройної агресії: «засилання державою або від імені держави збройних банд, груп, іррегулярних сил або найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави, що носять

настільки серйозний характер, що це рівносильне перерахованим вище актам, або його значну участь в них.»

3. Дисертантка зазначає на сторінці 82: «міжнародне право прав людини і гуманітарне право – сьогодні розглядаються як паралельні стовпи відповідальності під час конфлікту». Це традиційна точка зору, якої тримаються багато науковців. Однак в міждержавній справі України проти росії Європейський Суд з прав людини зробив крок в бік об'єднання цих двох паралелей. Український вчений В. Лисик також вважає, що міжнародне право прав людини та міжнародне гуманітарне право взаємодіють набагато більше, ніж це традиційно прийнято вважати прихильниками «паралельної теорії». Однак, відомі дослідник гуманітарного права М. Сасоллі пропонує дотримуватися традиційного підходу. До якого з цих двох доктринальних підходів дисертантка схиляється більше?

4. На сторінці 124 зазначено: «важливим документом у сфері міжнародного права, який слугує мостом між міжнародним гуманітарним правом і міжнародним правом у галузі прав людини виступає Римський статут Міжнародного кримінального суду». Як саме, на думку дослідниці, Римський Статут з'єднує ці два береги?

5. Автор цього відгуку не побачив, на жаль, прикладів звернення дисертантки до вітчизняних наукових робіт, спеціально присвячених темі дослідження, зокрема, М. Буроменського, М. Гнатовського, В. Гутника, В. Лисика. Наведені в роботі посилання на цих авторів стосуються переважно типології збройних конфліктів.

Висловлені зауваження мають здебільшого рекомендаційний та дискусійний характер, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку, достатньо високий теоретичний рівень та науково-практичну значущість дисертаційної роботи.

Загальний висновок. Дисертація Пашинної Лілії Василівни та тему «Міжнародно-правовий захист прав людини в умовах збройного конфлікту» є самостійною завершеною кваліфікаційною науковою роботою, яка містить

нові науково обґрунтовані теоретичні і практичні результати, котрі в сукупності вирішують конкретне наукове завдання, та має важливе значення для міжнародно-правової науки. За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів робота відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами); «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами). Отже, здобувачка Пашинна Лілія Василівна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії з галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 293 «Міжнародне право».

Опонент:

професор, доктор юридичних наук,
професор кафедри міжнародного права
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
член-кореспондент Національної Академії
правових наук України,
Заслужений діяч науки і техніки України

Михайло БУРОМЕНСЬКИЙ

Підпис засвідчую
Вчений секретар
КАРАУЛЬНА Н. В.
08.10.2022

